

Saamelaiskäräjien hallitukselle

Vaalilautakunnan tehtäviin ja toimintaan liittyviä kehittämissuhteita

Vaalilautakunta on vaalivuoden 2019 lopulla koostanut vaalilautakunnan tehtäviin ja toimintaan sekä saamelaiskäräjien vaalien toimeenpanemiseen liittyviä kehittämissuhteita.

Yleistä ja erityisesti postiäänestyksestä

Suomen saamelaisista yli puolet asuu saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella ja ulkomailla. Suomen saamelaisia asuu 18:ssa eri maassa. Suurin osa ulkomailla asuvista Suomen saamelaisista asuu Norjassa ja Ruotsissa. Saamelaiskäräjävaalia varten Suomi on yhtenä vaalipiirinä. Saamelaiskäräjävaalit toimitetaan postin välityksellä ja saamelaisten kotiseutualueella on vaalilautakunnan päätöksen nojalla mahdollista järjestää vaalipäivän äänestys. Vaalilautakunta katsoo, että tällä hetkellä äänestämisen postin välityksellä tulee edelleenkin olla pääasiallinen äänestysmenettely mutta jos sähköinen äänestäminen kehittyy riittävästi, tulee vaalilautakunnalla olla mahdollisuus ottaa se käyttöön. Sähköisen äänestyksen käyttöönotto edellyttää muutosta saamelaiskäräjälakiin mutta mikäli sen suunnittelu aloitettaisiin yhteistyössä oikeusministeriön kanssa, voisi se mahdollisesti olla käytettävissä jo seuraavissa saamelaiskäräjävaaleissa. Oikeusministeriö on tarjonnut vaalilautakunnalle mahdollisuutta pohtia tämänkaltaisia, lainmuutostakin edellyttäviä teknisiä parannustoimia esimerkiksi yhteisen virkamiestyöryhmän muodossa. Myös saamelaisten kotiseutualueella vaalipäivän äänestystä tulisi monin tavoin kehittää.

Saamelaisten kotiseutualueella välimatkat ovat pitkiä ja postitoimipaikkojen verkosto on vähentynyt koko ajan. Pisimmillään välimatkat ovat olleet 130 kilometriä lähimpään postiin (v. 2011) ja viime vaaleissa matka pidentyi n. 160 kilometriin kun yksi asiamesposti lopetti toimintansa Inarin kunnan alueella. Lähin posti ei aina sijaitse luontaisella asioimisreitillä, eikä syrjäisimmillä alueilla liikennöi julkisia kulkuneuvoja, joten äänestysasiakirjojen saaminen ja äänestäminen on todella hankalaa. Sekä äänestysasiakirjojen toimittaminen äänestäjille että äänestysasiakirjojen palautus vaalilautakunnalle tapahtuu kirjatun kirjein.

Vaali asiakirjojen toimittamistapa kirjattuna lähetyksenä on monimutkainen, mutta lähetysten kirjaamisen menettelyä puoltaa se, että sekä vaalilautakunta että äänestäjä tarvitsevat dokumentin siitä, että ovat lähettäneet ja vastaanottaneet asiakirjat. Kirjattu kirje sinällään on tavallinen kirje, mutta kirjattuja lähetyksiä voidaan seurata ja tarvittaessa jäljittää postin lähetystunnuksen perusteella postin järjestelmästä. Lähetyksistä saatavan kuitin vuoksi vaalilautakunta pitää ko. menettelyä tarkoituksen mukaisena. Kirjattu kirje kulkee nykyisin kakkosluokan kirjeenä kun ennen se oli ykkösluokan kirje.

Noin puolet kirjelähetyksistä on palautunut takaisin vaalilautakunnalle, koska lähetystä ei ole noudettu postista. Vuonna 2015 n. 1600 kappaletta ja vuonna 2019 n. 1700 kappaletta.

Ulkomailla äänestäviä varten tarkoitetut postin kansainväliset vastauskupongit ovat osoittautuneet yhä ongelmallisemmiksi. Kuponkeja ei voi vaihtaa postimerkkeihin asiamiesposteissa (esim. Norjassa *Post i Butikk*) vaan vain suuremmissa kaupungeissa kuten Norjan saamelaisalueella Altassa ja Tromssassa. Tilanne on samankaltainen Ruotsissa asuvien äänestäjien kohdalla. Vaalilautakunnalle on jopa palautettu kuponkeja erillisellä kirjeellä, kun ne eivät ole käyneet postimerkkien maksuun. Kv-kupongit ovat suhteellisen kalliita eikä niitä voi palauttaa, eikä käyttämättä jääneistä kupongeista saa hyvitystä. Niitä ei voi vaihtaa postimerkkeihin Suomessa. Ongelmana on myös se, että vaalilautakunnalla ei ole ajantasaisia osoitteita, kun ulkomailla asuvat eivät ole ilmoittaneet niitä maistraattiin koska osoitteenmuutoksen tekeminen vaatii henkilökohtaisen käynnin maistraatissa.

Vaalilautakunta ehdottaa, että kv-kupongeista luovutaan ja ulkomailla asuvat Suomen kansalaiset maksaisivat itse palautuskuoren postimaksun kuten eduskuntavaaleissa, ja kirjeen kirjaaminen olisi jokaisen omassa harkinnassa. Sellaistakin voitaisiin harkita, että kyseiset äänestäjät ottaisivat itse yhteyttä vaalilautakuntaan ja pyytäisivät lähettämään vaaliasiakirjat kuten Suomen eduskuntavaaleissa. Tämä muutos edellyttäisi hyvissä ajoin etukäteisilmoitusta ja vaalikuulutuksissa se tulisi olla selkeästi ilmoitettuna, jo ilmoituskorttien lähettämisen yhteydessä.

Vaalipäivän äänestyksestä

Vuonna 2002 saamelaiskäräjälakia muutettiin siten, että vaalipäivänäänestyksen järjestäminen oli mahdollista ja vaalipäivänäänestys oli ensimmäisen kerran käytössä vuoden 2003 vaaleissa. Vaalipäivän äänestystä on käytetty vähän, mutta sen suosio on lisääntynyt koko ajan. Ongelmana on ollut, että äänestyspaikkoja voi olla saamelaiskäräjälain 31 a §:n mukaan yksi jokaisessa saamelaisalueen kunnassa ja vaalilautakunta on päättänyt, että nämä äänestyspaikat ovat olleet kuntakeskuksissa Sodankylää lukuun ottamatta; Inarin kirkonkylä, Hetta, Utsjoen kirkonkylä ja Vuotso.

Vaalipäivän äänestyksen kehittämisehdotuksia:

Vaalipäivän äänestämistä tulisi kehittää siten, että sen tilalle tai rinnalle otetaan saamelaisten kotiseutualueella kylissä kiertävä äänestysauto. Äänestysauto voisi kiertää vaalitoimitusajan neljän viikon ajan, määrättyinä päivinä määrättyillä reiteillä.

Vaalilautakunta laatisi suunnitelman, miten auton käyttö äänestysaikana toteutetaan, mm. äänestysauton reittejä ja vaalitoimitsijoita koskien. Alustavien laskelmien mukaan koko saamelaisalueen kattaminen yhdellä äänestysautolla veisi noin neljä viikkoa.

Liikkuva äänestyspaikka: rakennetaan äänestystila pikkubussiin tai vastaavaan kulkuneuvoon, suunnitellaan päivittäinen reitti kellonaikoineen ja auton pysähdyspaikkoineen. Äänestystila suunnitellaan siten, että vaalivalaisuus, vaalivapaus ja vaalirauha ovat turvatut. Äänestyspaikassa tulee olla riittävästi henkilöstöä. Lisäksi äänestäjä halutessaan saisi palauttaa vaaliasiakirjat postin sijasta mainittuun autoon ja saada luovutetusta asiakirjasta kuitin.

Liikkuva äänestyspaikka voisi toimia myös sähköisen äänestyksen äänestyspaikkana, jossa vaalilautakunnan työntekijä toimisi avustajana esimerkiksi iäkkään äänestäjän äänestäessä sähköisesti.

Muutos vaalitoimitusaikaan

Neliviikkoista vaalitoimitusaikaa tulisi aikaistaa yhdellä viikolla siten, että se alkaisi nykyisen syyskuun ensimmäisen täyden viikon maanantain sijaan jo elokuun viimeisen täyden viikon maanantaina. Nykyinen vaalitoimitusaika osuu saamelaisten perinteisiä elinkeinoja ajatellen hankalaan saumaan. Esimerkiksi syystalven poroerotukset ovat saamelaisten kotiseutualueella tavallisesti jo käynnissä lokakuun alkuun ajoittuvana vaalipäivänä. Myös kalastuskesä osuu äänestämisen kanssa samaan ajanjaksoon. Viikon aikaistamisella tätä päällekkäisyyttä voitaisiin vähentää ja siten mahdollisesti parantaa äänestysaktiivisuutta. Uudistus edellyttää saamelaiskäräjälain muutosta.

Muutosesitys äänenlaskentaan

Äänenlaskentaa pitäisi muuttaa siten, että äänenlasku aloitettaisiin tiistaina kello 9. Uudistus edellyttää saamelaiskäräjälain muutoksen. Äänenlaskenta on tähän saakka suoritettu saamelaiskäräjien palveluksessa olevien virkamiesten toimesta, jolloin heidän työnsä äänenlaskennassa on ylityötä omien töiden lisäksi. Uudistus parantaisi tilannetta sikäli, ettei äänenlaskun vähillä henkilöresursseilla tarvitsisi ajoittua yöaikaan eivätkä haitalliset vaikutukset saamelaiskäräjien virkamieskunnan varsinaiseen työhön siten olisi niin suuret.

Vaaliluetteloon hakeutuminen

Saamelaiskäräjävaalit toimitetaan joka neljäs vuosi. Vaalilautakunta on aloittanut tehtävässään yleensä vaalivuotta edeltävän vuoden puolella välissä ja vaalitoimiston henkilökunta on aloittanut myöhemmin syksyllä. Vaaliluetteloon hakeutumisesta on kuulutettava viimeistään vaalivuotta edeltävän marraskuun 15. päivänä. Pyyntö vaaliluetteloon merkitsemiseksi on jätettävä viimeistään vaalivuotta edeltävän joulukuun 31. päivänä ennen kello 16. Aikaisemmin vaaliluetteloon merkittyjen äänioikeutettujen lapsille, jotka tulevat ensi kertaa äänestysikänsä on postitettu lomake, jolla he voivat ilmoittaa pitävätkö itseään saamelaiskäräjälaissa tarkoitettuna saamelaisena. Lomakkeen on täytettynä ja allekirjoitettuna palauttanut vaalilautakunnalle alle puolet 18 vuotta täyttäneistä nuorista. Vuonna 2018 lomaketta ei postitettu vaan kaikki hakeutuivat samalla lomakkeella, jonka sai tulostaa saamelaiskäräjien nettisivuilta tai pyynnöstä postitse.

Vaalilautakunta on kuuluttanut vaaliluetteloon hakeutumisesta seuraavissa sanoma- ja paikallislehdissä; Helsingin Sanomissa, Kalevassa, Lapin Kansassa, Pohjolan Sanomissa,

Inarilaisessa, Enontekiön Sanomissa ja Sompiossa. Lisäksi kuulutus on julkaistu saamelaiskäräjien www-sivulla. Käytännössä hakeutumisaika vaaliluetteloon jää niin lyhyeksi ja monelta kuulutus on jäänyt huomaamatta. Vaalilautakunnalle on tullut paljon kyselyjä vaaliluetteloon hakeutumisesta silloin kun vaalit ovat meneillään.

Hakeutuminen aidosti ympärivuotiseksi

Vaalilautakunnan toimistossa tulisi olla henkilö, joka työskentelisi ympärivuotisesti ja vastaisi tiedusteluihin vaaliluetteloon hakeutumisasioissa, postittaisi pyynnöstä hakemuslomakkeita hakijoille sekä vastaanottaisi hakemuslomakkeet ja kirjaisi saapuneiksi vaalilautakunnan diaariin. Vaaliluettelossa äänioikeutetun lapsille, jotka ovat saavuttaneet äänioikeusiän voidaan postittaa lomake vaaliluetteloon hakeutumisesta varten vaalivuotta edeltävänä vuonna.

Vaalilautakunnan sihteerillä ei ole lain mukaan juristin kelpoisuusvaatimusta mutta käytännössä oikeustieteellinen koulutus on osoittautunut tehtävän hoitamisessa hyvin tärkeäksi. Vaalilautakunnan sihteerin tulisi aloittaa tehtävässään viimeistään vaalivuotta edeltävän vuoden alusta koska hakemuksiin- ja oikaisuvaatimuksiin sekä vaalien toimeenpanoon yleisesti liittyvien oikeudellisten asioiden selvittäminen ja valmistelu edellyttää pitkäjänteistä pohjatyötä. Mikäli hakemusten määrän ja niiden käsittelyn vaativuuden ei odoteta nykyisestä pienentyvän, tulisi vaalilautakunnan myös olla valmiudessa rekrytoimaan lisää juristityövoimaa hakemusten käsittelyvaiheeseen vaalivuoden alussa sekä oikaisuvaatimusten käsittelyvaiheeseen myöhemmin vaalivuoden keväällä.

Vaalilautakunnan toimikauden aloitus

Vaalilautakunta tulisi asettaa tehtävänsä viimeistään vaalivuotta edeltävän vuoden alusta. Lainsäädäntö ei nykyäänkään estä vaalilautakunnan asettamista jo heti uuden saamelaiskäräjien aloitettua tehtävänsä, esimerkiksi samalla kun muutkin saamelaiskäräjien lautakunnat asetetaan. Samaten vaaliluetteloon voi jo voimassaolevan saamelaiskäräjälain mukaan hakeutua ympärivuotisesti ja vaalilautakunta voisi käsitellä hakemukset vuosittain mutta tämä ei ole käytännössä toteutunut koska vaalilautakunta on asetettu vasta vaalivuotta edeltävän vuoden loppupuoliskolla tai puolivälin paikkeilla. Vaalilautakunnan asettaminen nykyistä käytäntöä aiemmin olisi tärkeää vaalivuoden kiireisten tehtävien helpottamiseksi. Nykykäytäntö aiheuttaa vaalilautakunnalle ja varsinkin esittelijöille lähes kestämättömän työtaakan lakisäätteisistä aikatauluista ja vaaliluetteloon hakeutuvien henkilöitten suuresta määrästä sekä hakemusasioiden vaativuudesta johtuen. Ympärivuotisen hakeutumisen toteutuessa hakeutumisesta tulisi rajoittaa siten, ettei sama henkilö voi samoilla hakuperusteilla hakeutua joka vuonna.

Nykyisin kun vaalilautakunnan toiminta alkaa käytännössä vasta vaalivuotta edeltävänä syksynä, vaalilautakunnan toiminnan kehittämiseen ei jää juurikaan aikaa koska lakisäätteiset määräajat ovat tiukat. Esimerkiksi vaaliluetteloon hakeutuminen päättyy vaalivuotta edeltävän joulukuun

viimeisenä päivänä ja vaaliluettelon on oltava valmis vaalivuoden helmikuun viimeiseen päivään mennessä. Sen jälkeen vaaliluettelo asetetaan nähtäville ja siitä on mahdollista tehdä oikaisuvaatimus. Touko-kesäkuun vaihteessa kuulutetaan ehdokasasettelusta, joka päättyy elokuun alkupuolella ja vaalilautakunta hyväksyy ehdokkaat. Varsinaiset vaalit pidetään syyskuun ensimmäisen täyden viikon maanantaista neljä viikkoa kestäen. Vaalit päättyvät lokakuun alkupuolella.

Vaalilautakunnalla tulisi olla kokoaikaista henkilöstöä (vähintään 1-2) ja vaalivuodeksi palkattaisiin lisähenkilöstöä kuten aiemminkin.

Tilastojen laadinta

Vaalilautakunta laatii tilastot saamelaisten lukumääristä saamelaisten kotiseutualueen kunnista ja muualla suomessa ja ulkomailla asuvista saamelaisista joka neljäs vuosi saamelaiskäräjävaalien jälkeen.

Jos vaalilautakunnan toimistossa olisi henkilö ympärivuotisesti, tilastoja voitaisiin laatia vuosittain. Tilastot ovat tärkeitä saamenkielisten palvelujen suunnittelussa ja kunnat kyselevät niitä.

Äänestys hoitolaitoksessa ja kotona

Lain kohdan mukaan vaalitoimitsijoina ovat kyseistä kuntaa vaalilautakunnassa edustava jäsen tai varajäsen. Edellä mainittujen toimiminen vaalitoimitsijoina muodostuu ongelmaksi silloin, kun he molemmat itse tai heidän läheisensä ovat ehdokkaana kyseisissä vaaleissa.

Hoitopaikassa äänestystä varten vaalilautakunnan tulisi tarvittaessa voida nimetä vaalitoimitsijoiksi vaalilautakunnan jäsenen tai varajäsenen tilalle jonkun muun sopivaksi katsomansa henkilön toimittamaan äänestyksen hoitolaitoksessa tai kotona. Uudistus edellyttää saamelaiskäräjälain muutosta.

Saamelaismääritelmä sekä vaaliluettelon oikaisuvaatimus ja valitus

Saamelaiskäräjälakia olisi muutettava epäonnistuneen ja joka vaalien yhteydessä ongelmia aiheuttavan saamelaismääritelmän osalta siten, että se olisi yhtenevämpi Norjan ja Ruotsin saamelaismääritelmien kanssa sekä toteuttaisi saamelaisille kansainvälisen oikeuden mukaan kuuluvan itsemääräämisoikeuden ryhmänsä ja sen jäsenten määrittelyn osalta. SKL 3 § 1 momentin 1-kohdan tulisi pysyä ennallaan saamelaisen määrittelyn ensisijaisena kriteerinä mutta ns. lappalaiskriteeri eli saman momentin 2-kohta, johon vetoavat vaaliluettelomerkintää hakiessaan lähes poikkeuksetta ei-saamelaiset henkilöt, olisi poistettava kokonaan ja 3-kohta virheellisenä olisi

korjattava. 3-kohdan sanamuoto kuuluu nykyisellään ”... ainakin yksi hänen vanhemmistaan on merkitty tai *olisi voitu* merkitä äänioikeutetuksi saamelaisvaltuuskunnan tai saamelaiskäräjien vaaleissa”. Sanamuoto tulisi korjata Norjan ja Ruotsin saamelaiskäräjälakien vastaavien kohtien mukaiseksi eli poistaa konditionaali (”*olisi voitu*”). Korjattu kohta tulisi kuulumaan ”...on tai on ollut merkittynä”.

Saamelaisten itsemääräämisoikeuden toteuttamiseksi kaikki valitustiet korkeimpaan hallinto-oikeuteen on poistettava saamelaiskäräjäläistä. Mahdollisuus valittaa Suomen valtion tuomioistuimeen saamelaisten itsensä ratkaistavaksi kuuluvassa asiassa loukkaa saamelaisten itsemääräämisoikeutta ja on ristiriidassa Suomen kansainvälisoikeudellisten velvoitteiden kanssa, mistä seikasta mm. YK:n rotusyrjinnänvastainen komitea (CERD) on Suomelle huomauttanut, nimenomaisesti korkeimman hallinto-oikeuden saamelaisten itsemääräämisoikeutta loukkaavat vuoden 2011 ja 2015 ratkaisut mainiten. Vuonna 2019 myös YK:n ihmisoikeuskomitea on kahdessa ratkaisussaan edellyttänyt Suomen korjaavan niin lainsäädäntöuudistuksin kuin lainkäyttöä muuttamalla saamelaisten itsemääräämisoikeutta loukkaavan oikeustilan. Uudistukset edellyttävät saamelaiskäräjälain muutosta.

Vuotsossa 12.12.2019

merk.

Janne Näkkäläjärvi
vaalilautakunnan puheenjohtaja

Antti Aikio
vaalilautakunnan sihteeri